VIKIPEEDIA

Sango keel

See artikkel vajab toimetamist. *(September 2015)*
Palun aita artiklit toimetada (https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Sango_keel&action=edit). (Kuidas ja millal see märkus eemaldada?)

Sango keel	
Kõneldakse	Kesk-Aafrika Vabariik, Tšaad (lõunaosa), Kongo DV (põhjaosa)
Kokku kõnelejaid	404 000 (emakeelena), 1 600 000 (teise keelena)
Keelesugulus	Adamaoua-Oubangi keeled
Keelekoodid	
ISO 639-1	sg
ISO 639-2	sag

Sango keel on ngbandi keelel põhinev kreoolkeel.[1]

Ngbandi keel kuulub Oubangui keelte hulka, mida omakorda liigitatakse tavaliselt Nigeri-Kordofani hõimkonda kuuluvaks, kuigi viimane liigitus pole tõestatud.

Kuigi 51% sõnavarast on prantsuse keelest pärit ja 49% Aafrika keeltest, kasutatakse Aafrika päritoluga sõnu tihedamini.[1] Samuti on keele struktuur Aafrika keeltel baseeruv.[2]

Sango keel on prantsuse keele kõrval samuti Kesk-Aafrika Vabariigi riigikeel.[2]

Sisukord

Kõnelejad
Keele struktuur
- Ortograafia
- Fonoloogia
  - Vokaalid
  - Konsonandid
- Fonotaktika
- Morfoloogia
- Modaalsus
- Pronoomenid
- Arvsõnad
- Genitiiv
- Artiklid
- Mitmus

Keelenäide
Kirjaviis
Keelest veel
Viited
Välislingid

Kõnelejad

Kesk-Aafrika Vabariigis kõneles 1988. aasta seisuga sangot emakeelena 350 000 inimest. Teiste riikidega kokku emakeelseid kõnelejaid 404 000. Teise keelena kõneleb sangot 1 600 000 inimest, kelle hulgas on rohkem mehi kui naisi.[1] Sango emakeelsed kõnelejad elavad enamasti linnades ja on noored.[2] Samuti kõneletakse sangot Tšaadi lõunaosas kaubanduskeelena[2], kuid emakeelseid kõnelejaid ilmselt pole ja keelekasutus on vähenev.[1] Kasvavaks keeleks on see aga Kongo DV-s, eriti põhjaosas.[1]

Keele struktuur

Ortograafia

Sango keele ametlik ortograafia pärineb aastast 1984. Keeles on 22 tähte, mille häältus vastab nende IPA vastetele, välja arvatud y, mida häältatakse [j].[2]

Sango tähestik ja tähtede häältus:[3]

Teiste sango tähekombinatsioonide häältusi IPA järgi:[3]

Sango on toonkeel ehk heli kõrgus määrab ära sõnade tähenduse. Esineb kolm põhitooni – madal, keskmine ja kõrge. Tonaalsust märgitakse ka kirjapildis. Nt:[4]

Kõrge toon	^	*Mê* (kõrv)
Keskmine toon	¨	*Mä* (tundma)
Madal toon	*(markeering puudub)*	*Ma* (ronima)

Fonoloogia

Vokaalid

Sango keeles on 5 nasaalset (ĩ ã ɛ̃ ɔ̃ ũ) ja 7 oraalset (i, u, a, e, o, ɛ, ɔ) vokaali.[4]

Konsonandid

Sango keeles esinevad järgmised konsonandid: p, b, t, d, k, g, kp, gb, mb, mv, nd, ng, ngb, nz, f, v, s, z, h, l, r, y, w. Harvemini, vaid mõnedes laensõnades esinevad ka: ’b, s, z.[4]

Fonotaktika

Silbitüübina tavaliselt kasutusel CV (c – konsonant, v – vokaal) või V. Harvemini esineb ka CCV.[4]

Morfoloogia

Sango keel on isoleeriv keel. Sõnajärjeks on SVO, olenemata lausetüübist. Sango keeles esinevad järgnevad sõnaliigid: substantiivid, verbid, adjektiivid, adverbid, numeraalid, pronoomenid, prepositsioonid, konjunktsioonid ja interjektsioonid.[4]

Modaalsus

Esineb modaalsus ehk grammatiline kategooria, mis väljendab rääkija vahekorda lausesisuga ja lausesisu vahekorda tegelikkusega. Sango keeles võib rääkida deontilisest modaalsusest, mis kirjeldab agendi seotust tegevusega läbi selle võimalikkuse, kohustuslikkuse või lubatavuse ja episteemilisest modaalsusest, mis kirjeldab rääkija suhtumist lause sisu tõenäolisusse. Episteemilist modaalsust peetakse keeles hilisemaks nähtuseks, mis on deontilisest modaalsusest välja arenenud. Sango keeles võib üks modaalverb samas kontekstis tähistada nii ühte kui teist modaalsuse tüüpi. Nt *il faut que* ('peab' eesti keeles) võib tähistada nii seda, et tegevus on agendile kohustuslik, kui seda, et rääkija usub, et lause sisu on väga tõenäoline.[4]

Pronoomenid

Mina – *mbï*

Sina – *mo*

Tema – *lo*

Meie – *ë*

Teie – *âla*

Nemad – *âla*

Kui verbile ei eelne pronoomenit, liitub talle eesliide *a-*. Nt *mo yeke* (sina oled), aga *Bêafrîka ayeke* (Keskaafrika on).[2]

Arvsõnad

1 – *ôko*

2 – *ûse*

3 – *otâ*

4 – *usïö*

5 – *ukü*

6 – *omënë*

7 – *mbâsâmbâlâ*

8 – *miombe*

9 – *gümbâyä*

10 – *balë ôko*

Kümneid moodustatakse lisades numbreid 1–9 tähistava sõna ette sõna *balë*. Teistkümnete moodustamiseks lisatakse kümnele *na* (mis tähistab ja-d) ja seejärel taas arvsõna. Nt *balë ukü na otâ* (53). Sadade ja tuhandete moodustamine sarnaneb kümnete moodustamisega, sadade puhul kasutatakse *balë* asemel sõna *ngbangbo* ja tuhandete puhul *sâke*. Edasiste numbrite lisamisele kasutatakse taas *na*'d. Miljonit tähistab sõna *kûtu*.[5]

Genitiiv

Genitiiv moodustatakse tavaliselt eessõnaga *tî*.

dû tî ngû

Auk GEN vesi – veeauk.

Artiklid

Kasutusel on nii definiitsed, kui indefiniitsed artiklid. Nt:[4]

Mbênî *môlengê* – laps (indefiniitne, nagu inglise keele *a*)

Môlengê ***nî*** – see laps (definiitne, nagu inglise keele *the*)

Môlengê ***dûê*** – kõik lapsed (kvantor, nagu inglise keele *all*)

Môlengê ***sô*** – see laps (demonstratiivne, nagu inglise keele *this*)

Mitmus

Mitmust märgitakse eesliitega *â-*, mis liitub substantiivile ja/või indefiniitsele artiklile ja/või adjektiivile. Mitmuse märkimine ei ole kohustuslik. Tavaliselt märgitakse mitmus elusolendite puhul. Kui arv aga lauses kajastub, ei ole mitmuse märkimine tavaline.[4]

Keelenäide

Adü âzo kûê yamba, ngâ âla lîngbi terê na lêgë tî nëngö-terê na tî ângangü. Ala kûê awara ndarä na börö-li sï âla lîngbi tî dutï na âmbâ tî âla gï na lêngö söngö.[3]

Kõik inimesed sünnivad vabadena ja võrdsetena oma väärikuselt ja õigustelt. Neile on antud mõistus ja südametunnistus ja nende suhtumist üksteisesse peab kandma vendluse vaim. [6]

Kirjaviis

Sango keel kasutab ladina tähestikku.[1]

Keelest veel

Internetist võib leida inglise-sango/prantsuse-sango sõnaraamatu.

Sango keeles on ilmunud põhiliselt religioosset kirjandust, muud trükisõna on ilmunud vähe.

Viited

1. Sango language (http://www.ethnologue.com/language/sag) Ethnologue (vaadatud 25.11.2013)
2. "Wikipedia, Sango language" (https://en.wikipedia.org/wiki/Sango_language). Vaadatud 25.11.2013. Inglise keel.
3. Omniglot, Sango (http://www.omniglot.com/writing/sango.php) (vaadatud 25.11.2013)
4. Thornell, Christina. "The Sango Language and Its Lexicon" ("Sêndâ-yângâ tî Sängö"). Lund : Lund University Press, 1997
5. "Of languages and numbers, How to count in Sango" (http://www.languagesandnumbers.com/how-to-count-in-sango/en/sag/). Vaadatud 25.11.2013. Inglise keel.
6. "United Nations Human Rights, Inimõiguste ülddeklaratsioon" (http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=est). Vaadatud 25.11.2013. Inglise keel, eesti keel.

Välislingid

- inglise-sango/prantsuse-sango sõnaraamat (http://joelandjes.com/sangolex/index.htm)

Pärit leheküljelt "https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Sango_keel&oldid=4729683"

Selle lehekülje viimane muutmine: 16:57, 28. august 2017.

Tekst on kasutatav vastavalt Creative Commonsi litsentsile "Autorile viitamine + jagamine samadel tingimustel"; sellele võivad lisanduda täiendavad tingimused. Täpsemalt vaata Wikimedia kasutamistingimustest.